

*Бардашевська Юлія Олегівна,
канд.пед. наук, ст. викладач кафедри іноземних мов
Вінницького державного
педагогічного університету ім. М.Коцюбинського*

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Проблема оволодіння іноземною мовою в умовах середньої та вищої освіти посідає важливе місце в системі формування освіченої, творчої особистості громадянина, що є одним із стратегічних завдань, визначених у Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»).

Психологи, педагоги, лінгвісти й психолінгвісти постійно тримають цю проблему в центрі уваги: розроблено психолого-педагогічні теорії, описано різні методики, узагальнено практичний досвід навчання іноземній мові тощо (А.Алхазішвілі, Б. Бєляєв, П. Гальперін, В. Давидов, Д.Ельконін, І. Зімня, Г. Китайгородська, О.Леонтєв, Г.Лозанов, Є. Пассов, В.Рєпкін, Т. Рябова; W. Apelt, Ch.Curran, E. Laine, B. Spolsky). Разом з тим відчувається брак результативної методики оволодіння іноземною мовою, особливо щодо тих, для кого це не є фахом, тому дослідницька діяльність у визначеному напрямі триває (З.Кличнікова, О.Мисечко, Н.Скляренко, С.Шатілов та ін.).

Нові вимоги до системи підготовки кадрів потребують радикального оновлення усього навчально-методичного інструментарію, вдосконалення процесу навчання на базі інноваційних методик, тому ця проблема залишається невирішеною й актуальною..

Процеси інтеграції у галузі економіки, політики, культури зумовлюють тенденцію до глобалізації міжкультурної комунікації. Якщо раніше мова йшла про взаємодію окремих культур, то на сучасному етапі спостерігається всесвітнє взаємопроникнення усіх світових культур, чому в значній мірі

сприяють новітні інформаційні та комунікаційні технології. Але слід реально усвідомлювати, що у цьому процесі певна культура домінує і репрезентується вона однією мовою, яка постає засобом міжкультурної комунікації. У сучасному світі цю функцію виконує англійська мова.

Паралельно діє інша тенденція, котра пов'язана із прагненням народів зберегти свою самобутність у національному, культурному і насамперед мовному планах.

На міжнародних конференціях, симпозіумах, у наукових виданнях вчені з різних країн обговорюють цю проблему і сходяться на думці, що «багатомовність є обов'язковою частиною сучасної та майбутньої Європи і володіння декількома мовами зумовлено в наш час не лише економічними, але й загальноосвітніми моментами, що є чинником загального політичного та культурного розвитку особистості» [1, с.60].

Особливо, якщо ця особистість – учитель або майбутній учитель, котрий повинен відповідати сучасним професійним вимогам і соціальним запитам. Видатний педагог К.Д.Ушинський писав: «Усяка практична діяльність, що прагне задовольнити вищі моральні і взагалі духовні потреби людини, тобто ті потреби, які належать виключно людині і становлять виключно риси її природи, це вже мистецтво. У цьому розумінні і педагогіка буде, звичайно, вищим з мистецтв, бо вона прагне задовольнити найбільшу з потреб людини і людства – їхнє прагнення до удосконалення в самій людській природі; не до вираження досконалості на полотні або мармурі, а до удосконалення самої природи людини – її душі і тіла, а вічно передуючий ідеал цього мистецтва є довершена людина» [8, 1, с. 193].

У наш час довершена людина має бути не лише висококваліфікованим спеціалістом, але й ерудованою, обізнаною в різних галузях людської думки особистістю та, беззаперечно, мовною особистістю, яка досконало володіє рідною мовою, а також кількома іноземними, зокрема англійською.

Мова слугує системою орієнтирів, які необхідні індивіду для діяльності у соціумі, тому що спілкування – це насамперед спосіб внесення корекції в

картину світу співрозмовника. Відповідно оволодіння новою мовою є перехід у нову картину світу, що забезпечує взаєморозуміння та співпрацю з носіями цієї іншої мови та іншої культури [5, с.8].

Отже, особливістю сучасних підходів до навчання та викладання іноземної мови є те, що ця проблема перестала бути проблемою вузького плану, тобто лише однією з навчальних дисциплін. Вивчення іноземних мов набуло соціальної значущості, а методика викладання потребує обґрунтування психологічними та психолінгвістичними теоріями. Внаслідок цього зроблено переміщення акцентів з традиційних репродуктивних методів на сучасні інтерактивні, спрямовані на розвиток комунікативних навичок та активної мовної діяльності.

Метою нашої статті є обґрунтування доцільності використання інтерактивних методів розвитку комунікативних навичок при вивченні англійської мови у студентів нефілологічних спеціальностей педагогічного університету, а також узагальнення досвіду впровадження їх у навчальний процес.

Головними внутрішніми детермінантами успішності у навчанні були і залишаються загальні здібності, рівень активності та позитивна мотивація. Але різні навчальні дисципліни мають специфічний зміст, структуру і методику вивчення, тому успішність їх засвоєння залежить не лише від загальних детермінантів, але й від специфічних сприяючих чинників.

З точки зору специфіки іноземна мова є принципово відмінною від будь-яких інших навчальних дисциплін. Першою і найвагомішою відзнакою іноземної мови є її безмежність, «безрозмірність», тобто відсутність чітких меж і показників оволодіння, а за таких умов, вважає психолінгвіст І.Зімняя, іноземну мову вивчити неможна в принципі, тому що потрібно знати «все». Той, хто вчить мову (дитина, студент чи дорослий), повинен знати все, у повному обсязі, і незасвоєння якоїсь однієї теми завжди має наслідки у вигляді остаточно втраченого знання [4,с.123].

Зрозуміло, що для немовних спеціальностей такий рівень вивчення мови є недосяжним. Можна говорити лише про відносно повне оволодіння іноземною мовою, або за концепцією Б. Беляєва, досягти «мислення на іноземній мові» [1, с.143]. Саме він переконливо довів, що мислення рідною мовою суттєво відрізняється від мислення іноземною і не лише тому, що зміст однієї і тієї ж думки оформлюється за допомогою різних вербальних засобів, а й тому, що самі мисленнєві операції, котрі вимагають різні мови, є також різними. Тобто при переході з однієї мови на іншу відбувається перехід не просто на інший тезаурус – це перехід від однієї системи мислення до іншої системи. Засвоєння мови – це «перетворення її з предметної форми у форму діяльності» [1, с.207].

Специфіка навчання іноземної мови студентів, які обрали немовну спеціальність, полягає в тому, щоб наповнити іноземну мову змістом відповідно до інтересів тих, хто навчається, а також розробити привабливі форми і методи навчання. Це забезпечує мотиваційну готовність до сприйняття іноземної мови.

На думку дослідників, ставлення до навчального предмета складається з двох компонентів: інтересу до нього й усвідомлення його вагомості (І.Зімня, Н.Кузовлева, О.Гринчишин). Як правило, оволодіння іноземною мовою не забарвлено особистісним змістом, що різко знижує його значущість і інтерес до нього. Називаючи мотивацію «запусковим механізмом» усякої людської діяльності, вчені поділяють внутрішню мотивацію в оволодінні іноземною мовою на три види: комунікативну (забезпечує мовний намір і ситуативний інтерес), операційно-інструментальну (забезпечує процесуальний інтерес) і пізнавальну (забезпечує пізнавальний інтерес до предмета). Під поняттям зовнішньої мотивації розуміють соціально-зумовлену (пов'язану з усвідомленням соціальної необхідності, обов'язковості змісту навчання) і особистісно-зумовлену (пов'язану з усвідомленням необхідності знання іноземної мови для майбутньої роботи, навчання). Зрозуміло, що в ідеалі найкращим є поєднання зовнішньої з внутрішньою мотивацією.

Підтримує мотивацію відчутний, реальний, поетапний і кінцевий результат. Якщо немає успіху, то мотивація згасає. Як основні умови створення необхідної мотивації до вивчення іноземної мови І.Зімня називає такі: формування пізнавально-комунікативної потреби; зміст навчального матеріалу, який має для тих, хто навчається, розвивальне і загальноосвітнє значення; здійснення особистісно-діяльнісного підходу [4].

З точки зору когнітивної лінгвістики перехід на мислення й спілкування іноземною мовою означає не лише послідовне «заміщення» елементів рідної мови на елементи іноземної; мислення та спілкування іноземною мовою знаменує складну перебудову всієї структури формування думки й структури акту спілкування, котрі склалися на рідній мові. Тому початок переходу на мислення іноземною мовою супроводжується етапом повного порушення рівноваги між планом мислення і планом вираження, гальмування відповідної діяльності, що зовні виявляється в уповільненні темпу мовної діяльності, затримках аж до можливого її блокування [3, с.210-213].

В цей час при ефективному навчанні, вважає Л.С.Виготський, відбувається процес зменшення участі внутрішнього мовлення рідною мовою на користь збільшення й автономізації внутрішнього мовлення іншою мовою, а також зменшення питомої ваги власне перекладу на користь породження думки [2, т.2,с.158].

Проте у навчанні іноземній мові спостерігається одна риса, яка єднає оволодіння іноземною мовою з оволодінням рідною. Це те, що початкове вивчення мови, а саме: процес породження висловлювання, набуває самостійного значення, воно важливе саме по собі.

Отже, процес оволодіння іноземною мовою складається з двох частин, взаємопов'язаних, але самостійно структурованих: перша – розуміння (усного і письмового тексту); друга – це породження висловлювання (в усній і письмовій формі). За дослідженнями психологів та психолінгвістів, розуміння з'являється раніше, ніж породження мовлення. Але кожна з цих

частин оволодіння мовою може виявлятися на різних рівнях, починаючи з низького, який поступово замінюється середнім, і завершуючи вищим.

Оскільки породження висловлювання іноземною мовою, а також його розуміння здійснюється різними механізмами, здатність правильно оформлювати зміст має формуватися в ході навчання цілеспрямовано. Внутрішній, смисловий, семантичний бік мовлення і зовнішній, озвучений бік хоча й утворюють справжню єдність, але мають кожен свої закони [2, с. 269]. Саме тому при вивченні іноземної мови мовленнєві навички та вміння слід відпрацьовувати окремо та цілеспрямовано з урахуванням цих законів.

У педагогічній практиці існує два протилежних підходи до навчання іноземній мові: традиційний (методика «підлаштування» і наслідування) і діяльнісний (усвідомлюваний, навмисний, скерований акт діяльності) [6, с.221].

Як правило, використовуються обидва підходи, це зумовлюється особливостями контингенту тих, хто навчається, змістом, метою і завданнями навчання, педагогічним досвідом і методичними уподобаннями тих, хто навчає. Отже, для підвищення ефективності навчання іноземній мові потрібен всебічний аналіз учасників процесу, ситуації та умов здійснення навчального процесу.

Так, за нашими спостереженнями, студенти першого курсу нефілологічних спеціальностей Вінницького педагогічного університету характеризуються слабкою базовою (шкільною) підготовкою з англійської мови (нижчий рівень розуміння й породження висловлювань), недостатньою активністю щодо мовної діяльності, а також майже відсутньою мотивацією. Тому навчання англійської мови цих студентів вимагає пошуку особливої методики.

З одного боку, процес навчання базується на загальноприйнятих формах і методах, а саме: отримання теоретичних знань з предмета й формування та тренування певних навичок з аудіювання, артикуляції, інтонування, письма, читання, переказу, перекладання тощо.

З іншого боку, у процесі вивчення англійської мови вирішується задача підвищення загального комунікативного розвитку студентів немовних спеціальностей. За даними проведеного дослідження, ті студенти, котрі не досягають успішності у навчанні іноземної мови, як правило, мають низьку комунікативну культуру і при спілкуванні рідною мовою, а також постійно відчують труднощі мисленнево-мовленневого характеру, що ускладнює процес учіння взагалі.

Сьогодні неможливо уявити вчителя, який не є носієм комунікативної культури, котру можна розглядати як сукупність культуuroстворюючих компонентів: культури мислення, культури мовлення, емоційної культури. Саме ці компоненти складають культуру особистості.

Загальновідомо, що мова є матеріалом та засобом формування та розвитку творчої особистості. Так, О. Сидоров стверджує, що безпосередній вплив мови на формування особистості можна звести до трьох моментів: а) мова – це засіб комунікації, або «інформаційний трансфер», б) мова – це засіб пізнання, або «репрезентативний символ», в) мова – це форма поведінки, або спосіб «соціальної активності людей». Ці «три підходи ... не є альтернативними або конкуруючими між собою, а ... взаємопов'язані параметри феномена «мова», яка являє собою фундаментальну форму людської поведінки» [7, с.5, 82-83]. Додамо також четвертий момент: мова – це засіб розвитку загальної культури особистості. Лінгвокультурологія як аспект антропоцентричного підходу реалізується при вивченні іноземної мови, зокрема англійської. Коли людина опановує будь-яку іноземну мову, вона водночас засвоює притаманне відповідному народу бачення світу через призму національної культури, одним з компонентів якої є мова.

Існують навіть наукові концепції, за яких культура взагалі тлумачиться через її відображення у національній мові, наприклад лінгвокраїнознавство.

Англійська мова у сучасному світі репрезентує провідну культуру. У даному випадку ми під культурою розуміємо все те, що створено руками людини та її інтелектом. Англійська функціонує як мова економіки,

привабливого соціального життя, сучасного мистецтва. Велика кількість передових технологій народилася в англomовному світі, опрацьовані оригінальні політичні технології тощо. Все це сприяє зростанню інтересу молоді до опанування англійською мовою.

Культурологічний підхід у навчанні студентів нефілологічних спеціальностей англійській мові дозволяє підсилити мотивацію до вивчення цієї дисципліни, а діяльнісний підхід сприяє пошуку ефективної методики. Провідним на сучасному етапі розвитку методичної науки є новий тип навчання – проблемно-пошуковий, творчий, що ґрунтується на дослідницькому та евристично-експериментальному методах. Ці методи передбачають розвиток різнобічних знань з науки і техніки, культури, їх вправне застосування на практиці, високий інтелект, широкий кругозір, сміливість і неординарність мислення. У процесі навчання англійській мові студентів нефілологічних спеціальностей творчий підхід передбачає використання інноваційних форм, котрі спрямовують на розвиток комунікативних навичок та творчих здібностей студентів.

Однією з таких форм навчання вважаємо лінгвістичну гру. У методичній літературі лінгвістичні ігри поділяються на дидактичні та навчально-педагогічні, «рольові» або «цільові». Дидактичні ігри мають на меті максимально ефективно засвоєння навчальної інформації в найбільш прийнятній для сприймання формі – у грі. В основі навчально-педагогічної гри покладено зміну «ролей», розігрування різноманітних рольових ситуацій з метою формування у студентів комунікативних і творчих навичок.

На першому курсі в ході навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей використовуємо обидва типи лінгвістичної гри, а також нестандартні форми подання навчального матеріалу.

Так, для опанування розмовною формою англійської мови використовуються граматичні пісні у виконанні відомих українських музикантів (методика English with DJ Паша). Зокрема, при вивченні теми «Типи питальних речень» студенти повинні запам'ятати певний лексичний та

граматичний матеріал. Для ефективності запам'ятовування та підвищення інтересу прослуховується запис пісні «Questions» у виконанні Ані Лорак. У тексті цієї пісні відображені деякі типи питальних речень, вони легко запам'ятовуються студентами. Лірична форма виконання, популярна українська співачка, доступний для сприйняття та розуміння текст – це ті чинники, що сприяють дидактичним та виховним задачам.

Враховуючи низький рівень підготовки першокурсників з англійської мови, обмеженість часу на вивчення іноземної мови в неспеціальних групах, така форма дидактичної гри дозволяє краще та легше засвоїти навчальний матеріал, а також створити позитивний психологічний настрій у кожного студента.

Для досягнення ефективності навчання широко впроваджуються такі активні методи, як тьюторський метод (у ролі тьютора, або консультанта, – більш підготовлений студент); елективний метод (студенти самі вибирають завдання за рівнем складності); case-study (кейс-метод: складання папок з дидактичними матеріалами) тощо. Слід зазначити, що ці методи значно підвищують інтерес студентів до предмета, урізноманітнюють форми і види діяльності, озброюють навичками самостійної роботи.

Наші спостереження довели, що результативнішими є форми, котрі передбачають співпрацю студентів у малих групах. Наприклад, готуючи communicative tasks, студенти об'єднуються в групи по 3-4 особи, викладач призначає тьютора з числа сильних студентів, інструктує його та оголошує іншим його рольові повноваження. Така форма виховує самостійність, відповідальність у студентів-консультантів, розвиває комунікативні навички у всіх учасників спілкування.

Другий тип – навчально-педагогічна гра – має ще більше значення для підготовки майбутніх вчителів, тому що дозволяє формувати навички породження мовлення англійською мовою і разом з тим випрацьовувати у студентів альтернативний спосіб мислення та готувати їх до творчої професійної діяльності.

Прикладом такої форми гри є театралізоване практичне заняття з англійської мови на тему «Christmas». Ця форма передбачає велику частку самостійної роботи кожного студента в пошуку текстового матеріалу (за рекомендаціями викладача), його вивченні та репрезентації, у відборі музичного та поетичного оформлення, у створенні декорацій, костюмів та атрибутики, необхідних для проведення такого заняття.

У процесі підготовки та втілення ідеї виявляються різні думки, позиції, здатність до творчих пошуків кожної особистості. Під час колективного створення сценарію відбувається діалог, дискусія, що супроводжуються взаємокритикою пропозицій, творчими знахідками, позитивними емоційними переживаннями. Все це сприяє розвитку комунікативної компетенції студентів.

У ході репетицій вивчений текст поєднується із сценічними діями, з елементами театральної майстерності, тому він запам'ятовується легше і зберігається у довготривалій пам'яті. Виховна сторона такої форми навчання полягає ще і у тому, що студенти навчаються працювати колективно, розвивають комунікативні здібності та починають засвоювати професійні педагогічні навички.

Особливо цінним результатом такої навчальної діяльності в особистісному напрямі є змінювання ставлення студента до мови, формування його позитивного налаштування на мовлення саме цією мовою. У французькій науці є влучне поняття *langue de plaisir*: мовою повинно бути приємно говорити.

До інших видів інтерактивних форм навчання студентів іноземній мові слід віднести бліц-опитування (за 30 секунд треба дати коротку відповідь на конкретне коротке запитання) , конкурс шарад (розігрування слова пантомімою), лінгвістичний кросворд, заняття у формі самоврядування (обдарований, добре підготовлений студент під керівництвом викладача заздалегідь готує і проводить фрагмент практичного заняття як педагог) ,

міні-конференцію (наприклад, з краєзнавчої теми «My town (village)») тощо.

Таким чином, упровадження в процес навчання англійській мові інтерактивних форм і методів сприяє ефективності викладання цієї дисципліни, розвитку комунікативних навичок студентів нефілологічних спеціальностей, зростанню їхнього загальнокультурного рівня, формуванню творчих і професійних педагогічних умінь. Не менш важливим наслідком такого навчання є те, що студент починає розуміти спілкування (в тому числі іноземною мовою) як спосіб актуалізації та реалізації своєї особистості, як особливий шлях самоствердження.

Література

1. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. - М., 1965
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. Соб.соч.: В 6-ти томах. – Т.2 – М., 1982
3. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и психологического исследования. – М., 1986.
4. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. – М., 1991.
5. Леонтьев А.А. Мышление на иностранном языке как психологическая и методическая проблема // Иностранные языки в школе. – 1972. - №1. – С.3-10.
6. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М. – СПб., 2003.
7. Сидоров О. До проблеми лінгвоетології // Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць. – Вип.2. – Харків, 1992. – С. 80-83
8. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання // Вибр. пед. твори у 2-х томах. – Т.1. – К., 1983. – С. 193

Annotation. The article “The interactive methods of the development of the communicative habits students who study English” deals the problem of the teaching English at the pedagogical University for students using modern innovation methods. The effective of the educational process bases on the cultural and person approach and interactive methods and forms.

Key words: communicative habits, innovation methods, intercommunication, interactive methods and forms.